

תכנית תפנית לבגרות ולמניעת נשירה – סטארט

מסלול עיוני מואץ ושינוי מבני צומח להגברת הצלחה לימודית ולמניעת נשירה בבתי ספר תיכוניים
נוער בסיכון- תלמידים שבכיתה ט' טרם התכנית, היו בעלי הישגים הנמוכים בשכבה,
בעלי כ-7 ציונים שליליים מתוקננים¹,
ובסיום התכנית בכיתה יב' בתשע"א, כ- 66% זכאים לתעודת בגרות (כ- 58% מהמתחילים בי')

דו"ח גיוס לצה"ל- בוגרי תשע"א

בוגרי התכנית המחויבים לשירות בטחוני, מסיימי יב' תשע"א-
שיעורי גיוס לצה"ל והשוואה לנתונים ארציים

תכנית תפנית לבגרות ולמניעת נשירה – סטארט בחסות אקדמית של ביה"ס לחינוך – אוניברסיטת תל אביב

אוניברסיטת תל-אביב TEL AVIV UNIVERSITY

הנתונים בדו"ח הנוכחי התקבלו מצה"ל והעיבודים הסטטיסטיים מבוססים עליהם.
כל הנתונים והעיבודים בדו"ח, נבדקו ואושרו ע"י אונ' תל אביב

ועל ידי חטיבת המחקר והתכנון של צה"ל.

שותפים בתכנית תפנית – סטארט, בכיתות בוגרי יב' תשע"א:

- צ'ק פוינט ▪ גלנקור ▪ מורנינגסטאר ▪ הבורסה הישראלית ליהלומים ▪ קרן בן ואסתר רזנבלום
- רשת אמ"ת ▪ רשת עמל ▪ U.S. STATE DEPARTMENT – M.E.P.I
- בשיתוף מחלקות ואגפי החינוך ברשויות המשתתפות

תשרי תשע"ד, אוקטובר 2013

www.tafnit.rashi.org.il

¹ ציונים שליליים מתוקננים כנהוג ומתבצע ע"י משרד החינוך, אגף שחי"ר ועפ"י אוניברסיטת בן גוריון, 2008.
² בסיום 3 שנות השתתפות בתכנית (י' – יב'), בכיתה יב', 58.0% ביחס למספר המתחילים לימודיהם בתכנית, בכיתה י', רכשו תעודת בגרות.

תוכן עניינים

3 עמוד	אישור חטיבת המחקר והתכנון של צה"ל של נתוני הגיוס לצה"ל המופיעים בדו"ח.....
4 עמוד	אישור אוניברסיטת תל אביב של נתוני ועיבודי הנתונים המופיעים בדו"ח.....
5 עמוד	רקע ומטרת הדו"ח.....
7 עמוד	תמצית הממצאים- שיעורי הגיוס לצה"ל.....
8 עמוד	פירוט הממצאים.....
9 עמוד	התפקידים הצבאיים אליהם מיונו המתגייסים.....
10 עמוד	שיעור הגיוס לצה"ל בהשוואה לכלל המלש"ב בישראל בתשע"א.....
11 עמוד	סיכום.....
12 עמוד	ביבליוגרפיה.....

רשימת הגרפים והלוחות

8 עמוד	לוח מס' 1 - בוגרי סטארט – תשע"א – התגייסו ולא התגייסו לצה"ל.....
9 עמוד	תרשים מס' 2 - התפלגות הבנים המתגייסים לצה"ל עפ"י סוג התפקיד הצבאי.....
9 עמוד	תרשים מס' 3 - התפלגות הבנות המתגייסות לצה"ל עפ"י סוג התפקיד הצבאי.....
10 עמוד	תרשים מס' 4 - שיעור המתגייסים לצה"ל מבוגרי/ות התכנית בהשוואה למלש"ב בישראל בתשע"א.....

- העתק נאמן למקור -
 אישור צה"ל - נתוני גיוס

בלמ"ס

-1-

344	האדם	כח	אגף
כ"א	ומינהל	תכנון	חט'
ולמחקר	טכנולוגי	לכ"א	המינהל
ומדיניות	תכנון		מדור
03-5690390/0324			טל:
60616	-		מופ
התשע"ג	באלול		כ"ח
2013	בספטמבר		3

הנדון: נתוני הגיוס, המיצוי והאיכות בקרב בוגרי תוכנית "תפנית-סטארט" בשנה"ל תשע"א

1. תוכנית "תפנית-סטארט" הינה תוכנית העוסקת בקידום נוער במצבי סיכון והובלת הנערים לרכישת תעודת בגרות.
2. כחלק משיתוף הפעולה בין צה"ל לתוכנית "תפנית-סטארט", הועברו אליכם נתוני הגיוס, המיצוי והאיכות של הנערים בתכנית, בשנה"ל תשע"א.
3. עיינתי בדו"ח ואני מאשרת כי כלל נתוני הגיוס, המיצוי והאיכות המופיעים בו, הינם נתונים עדכניים ונכונים.
4. אני מברכת את תוכנית "תפנית-סטארט" על שיעורי הגיוס הגבוהים של בוגרי התוכנית לשנה"ל תשע"א.
5. אני מאחלת הצלחה לתוכנית ומקווה להמשך שיתוף פעולה.
6. בברכת שנה טובה,

קרן בן-נתן, קרוגר, סא"ל

ר' מנט"ם

- העתק נאמן למקור -

TEL AVIV UNIVERSITY **אוניברסיטת תל-אביב**
THE JAIME AND JOAN CONSTANTINER **בית הספר לחינוך**
SCHOOL OF EDUCATION **ע"ש חיים וג'ואן קונסטנטינר**

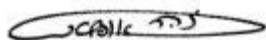
12.9.13

לכבוד
מר נסים כהן
מנכ"ל עמותת יכולות
(תכנית תפנית)
קרן רש"י

הנדון – אישור נתוני דו"ח מסכם של נתוני גיוס בוגרי תכנית תפנית- סטארט, תשע"א

- א. אנו מברכים על פעילות עמותת יכולות (תכנית תפנית), מיסודה של קרן רש"י בבת"ס על יסודיים בפריפריה.
- ב. הריני מאשר בזאת, כי הועברו לבדיקתנו כל הפרטים, הרכיבים והעיבודים של נתוני הגיוס של בוגרי תכנית תפנית לבגרות- סטארט תשע"א.
- ג. נתונים אלה מבוססים על נתונים כתובים שהתקבלו מחטיבת המחקר והתכנון של צה"ל.
- ד. אני מאשר בזאת, כי הנתונים המוצגים בדו"ח, ובכלל זה החישובים והעיבודים הסטטיסטיים, והדו"ח עצמו, עברו לבדיקתנו ואושרו על ידינו.

בכבוד רב

פרופ' יזהר אופלטקה

בית הספר לחינוך
אוניברסיטת תל אביב

העתק:
פרופ' רפי נחמיאס- ראש ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת ת"א.

1. רקע ומטרת הדו"ח

א- רקע: תכנית תפנית- סטארט מיועדת לתלמידים בסיכון, תלמידי כיתה ט' בעלי הישגים הנמוכים ביותר בשכבתם, המצויים בסטאטוס של נשירה סמויה ועל סף נשירה גלויה, בבתי ספר מקיפים בפריפריה. מטרת התכנית הינה למנוע את נשירתם של התלמידים ולהובילם לרכישת תעודת בגרות בסוף כיתה יב' בין השאר בשל חשיבותה להשתלבות תעסוקתית עתידית, לקבלה ללימודים אקדמיים ולמוביליות חברתית.

▪ **מתקבלים לתכנית** - נוער בסיכון, תלמידי כיתה ט' בבתי"ס תיכוניים בפריפריה הגאו-חברתית, המצויים בנשירה סמויה ועל סף גלויה, בעלי הישגים הנמוכים ביותר בשכבה (שאינם מאובחנים כתלמידי חינוך מיוחד). בפועל בוגרי תשע"א, אליהם מתייחס דו"ח זה, היו בכיתה ט' בעלי ממוצע ציונים מתוקנן³ 49.7 ובממוצע בעלי 7.2 ציונים שליליים מתוקננים לתלמיד.

קריטריון הישגים הלימודיים הנמוכים בשכבה ט', מהווה קריטריון קבלה יחידי לתכנית.

▪ **היעד** – כל תלמידי התכנית יסיימו כיתה יב', נשירתם מביה"ס (גלויה וסמויה) תימנע, וירכשו תעודת בגרות.
▪ **התכנית** – נמשכת מעל 3 שנים (מסוף ט' ועד סיום יב'). התכנית מופעלת ע"י רכזים ומורים מבתי"ס התיכוניים (הכשרה ולווי פדגוגי ע"י צוות המנחים הפדגוגיים של עמותת יכולות- מיסודה של קרן רש"י) ובהנהגת מנהלי בתי"ס המשתתפים, בשיתוף הפיקוח המחוזי במשרד החינוך, הפיקוח במגזר הדרוזי והבדווי, אגף שח"ר, מינהל תכנית החומש ומנהלי אגפי/מחלקות החינוך בישובים המשתתפים.

במסגרת התכנית התלמידים לומדים בשעות פעילות ביה"ס, אחה"צ, בשעות הערב ובחלק מחופשות ביה"ס, בכיתות ייעודיות בהם מופעלים עקרונות הלמידה המואצת של תכנית תפנית⁴.

▪ **תלמידים בתכנית** – כ- 2,500 תלמידי ט' - יב', ב- 20 בתי"ס בארץ בפיקוח מ"מ, ממ"ד, בדווי ודרוזי, ב- 10 ישובים.

▪ **בוגרי התכנית** – התכנית החלה לפעול בבתי"ס תיכוניים מקיפים בתשס"ד. בוגרי התכנית הראשונים סיימו יב' בתשס"ז. לתכנית בעת כתיבת הדו"ח, מעל 2,500 בוגרים מסיימי יב'.

ב- כפי שכבר נאמר, לתכנית תפנית סטארט מתקבלים תלמידים שטרם התכנית עת היו בכיתה ט' - היו נוער בסיכון, בנשירה סמויה, בעלי כ- 7 ציונים שליליים לתלמיד וציון ממוצע נמוך מ- 50. תלמידים אלו למודי חוויות כישלונות לימודיות ורצפי אי הצלחה, העשויות להוביל גם לחוסר מוטיבציה, להיעדר תחושת שייכות, ולהתנהגות לא קונפורמית.

מטרת הדו"ח: תכנית תפנית – סטארט, מאמינה כי השינוי וההצלחות הלימודיות עפ"י אמות מידה אוניברסאליות בבחינות קריטריון - בבחינות בגרות וברכישת תעודת בגרות, אותם חווים תלמידי התכנית, ישפיעו ויגבירו את הנטייה לקונפורמיות ואת הרצון להשתלבות חברתית במסגרות נורמטיביות כגון התגייסות לשירות חובה בצה"ל (בקרב אוכלוסיית התכנית בבתי"ס בהם התלמידים מחויבים לשירות בטחוני). לפיכך, אנו משערים ששיעורי הגיוס לצה"ל בקרב בוגרי התכנית, למרות נתוני הפתיחה שלהם טרם התכנית, יהיו דומים (לפחות) לשיעורי הגיוס בקרב האוכלוסייה.

³ ציונים מתוקננים- ר' הערה 1

⁴ כהן (1998), פרויקט הבגרות בשיטת המבצע הלימודי, משרד החינוך והתרבות

2. משתתפים

בתי"ס ותלמידים⁵

455 תלמידים סיימו את לימודיהם בכיתה יב' בשנה"ל תשע"א, במסגרת תכנית תפנית – סטארט, ב – 15 בתי"ס תיכוניים מקיפים, בפקוח ממלכתי, ממלכתי דתי, בדווי ודרוזי במחוז דרום, צפון תל אביב וירושלים, ב – 8 יישובי פריפריה.

מדד הטיפוח (שטראוס) הממוצע ב – 15 בתי"ס – 7.45.

הישגיהם הלימודיים של מסיימי יב' תשע"א, לפני ההצטרפות לתכנית, עת היו בכיתה ט'⁶:

1. ממוצע מס' ציונים מתוקננים שליליים לתלמיד - 7.2.
2. ציון ממוצע מתוקנן – 49.7.
3. שיעור בעלי 7 ציונים מתוקננים שליליים ויותר מהמתחילים לימודיהם בתכנית בכיתה י' – 65.4%.

הישגיהם הלימודיים של מסיימי יב' תשע"א, בסיום התכנית⁷:

1. 65.9% ממסיימי יב' בתכנית זכאים לתעודת בגרות (58.0% מהמתחילים לימודיהם בתכנית בכיתה י').
2. 100% מהזכאים, בעלי תעודה המאפשרת קבלה ללימודים אקדמיים.
3. 46.7% מהזכאים, בעלי תעודת בגרות המאפשרת קבלה לאוניברסיטה.
4. 92.3% מהמתחילים לימודיהם בתכנית, למדו עד סוף יב' בבי"ס בו פעלה התכנית, או בבי"ס תיכון אחר.
5. חלה ירידה מובהקת בבעיות ההתנהגות של תלמידי התכנית, מציון 2.6 ל- 1.8 (סולם טווח של 1-5).
6. חלה עליה מובהקת בשאפיות ובתפיסה האקדמית של העתיד מציון 2.9 ל- 4.1 (סולם טווח של 1-5).
7. חלה עליה מובהקת במיקוד השליטה הפנימי מציון 3.4 ל- 3.9 (סולם טווח של 1-5).

3. איסוף ועיבוד נתונים

במטרה לבדוק את שיעורי הגיוס לצה"ל של בוגרי תכנית סטארט תשע"א, הועברו לחטיבת תכנון ומינהל כ"א (חתומכ"א) בצה"ל, נתוני כל הבוגרים באופן אנונימי. מתוך אלה, צה"ל בודד את פרטיהם של כל 297 בוגרות ובוגרי התכנית, שהינם מלש"ב (מחויבים לשירות בטחוני) בכל בתי"ס (בוגרות ובוגרים מהמגזר היהודי ובוגרים מהמגזר הדרוזי).

נתוני הגיוס של כל 297 בוגרים אלו, מופיעים בדו"ח זה באופן מקובץ.

בוגרים שנמצא כי התגייסו לצה"ל, מוינו למקצועות צבאיים, בהתאם להמלצת חטיבת התכנון והמינהל – צה"ל, כמוצג בגוף הדו"ח.

מתוך רצון לקבל אומדן לגבי טיב שיעורי הגיוס, בניתוח הנתונים מוצגים גם שיעורי הגיוס לצה"ל של בוגרי תכנית תפנית- סטארט בהשוואה לשיעורי הגיוס בקרב כלל מחויבי הגיוס בישראל. השוואה זו של בוגרי התכנית שהיו נוער בסיכון לנשירה, עם כלל הנוער המחויב לגיוס בישראל, מחמירה עם בוגרי התכנית.

בימים אלו נעשה ניסיון על ידי מחלקת המחקר של צה"ל לאתר קבוצת ביקורת הדומה במאפייניה לבוגרי סטארט, על מנת לקבל אומדן נכון יותר לגבי טיב שיעורי הגיוס של בוגרי סטארט.

ייתכנו שינויים בנתונים בדו"ח זה בכל הנוגע למקצועות הצבאיים, בעקבות שינוי שיבוץ לפני ולאחר הגיוס.

⁵ מתוך דו"ח תכנית תפנית-סטארט תשע"א: http://tafnit.rashi.org.il/files/results/high_schools/start/doh_start_biniim_tshea_sopi_pnimi_27_5_13.pdf

⁶ פירוט נתוני התלמידים לפני ואחרי התכנית מובא על מנת להדגים את התהליך אותו עוברים תלמידי התכנית. כאמור, תהליך זה משפיע להשערותנו בין השאר על הרצון של התלמידים להשתלבות חברתית במסגרת נורמטיבית כגון צה"ל.

⁷ ר' הערה 5

4. תמצית הממצאים - שיעורי הגיוס לצה"ל

שיעורי גיוס לצה"ל מקרב המלש"ב, מסיימי יב' תשע"א בתכנית תפנית – סטארט, ופילוח על פי תפקידים

א. כלל בוגרי/ות (בנים ובנות) תשע"א המחויבים/ות לשירות בטחוני

1. 91.6% מכלל בוגרי/ות תכנית תפנית סטארט תשע"א ומחויבים לשירות בטחוני (מלש"ב), התגייסו לצה"ל ו/או הינם בתהליכי גיוס.

ב. בנים – בוגרי התכנית

1. 91.7% מכלל הבנים בוגרי התכנית בתשע"א ומלש"ב, התגייסו לצה"ל (בהשוואה ל – 74.6% מכלל הבנים המלש"ב בישראל).
 2. 40.1% מכלל הבנים שהתגייסו, משרתים כלוחמים.
 3. 18.1% מכלל הבנים שהתגייסו, משרתים בתפקידי יתר איכות.
 4. 19.8% מכלל הבנים שהתגייסו, משרתים בתפקידים הדורשים קורס טכנולוגי/מקצועי.
- סה"כ, 78.0% מכלל הבנים שהתגייסו משרתים בשירות הנחשב לפי הגדרות צה"ל למשמעותי.

ג. בנות מלש"ב – בוגרות התכנית

1. 84.6% מכלל הבנות בוגרות התכנית בתשע"א ומלש"ב, התגייסו לצה"ל (בהשוואה ל – 58.8% מכלל הבנות המלש"ב בישראל).
 2. 2.3% מכלל הבנות שהתגייסו, משרתות כלוחמות.
 3. 58.0% מכלל הבנות שהתגייסו, משרתות בתפקידי יתר איכות.
 4. 9.1% מכלל הבנות שהתגייסו, משרתות בתפקידים הדורשים קורס טכנולוגי/מקצועי.
- סה"כ, 69.3% מכלל הבנות שהתגייסו משרתות בשירות הנחשב לפי הגדרות צה"ל למשמעותי.

4.א- פירוט הממצאים

מתוך 455 בוגרי התכנית (בנים ובנות) בתשע"א, 297 הינם/ן מלש"ב ו- 158 בוגרים/ות אינם מלש"ב. בדיקת היקף הגיוס לצה"ל בדו"ח זה מתבצעת מתוך וביחס ל- 297 הבנים והבנות המלש"ב הנ"ל. 272 מכלל 297 המלש"ב (91.6%) התגייסו לצה"ל ו/או הינם בתהליכי גיוס. 25 בוגרים/ות מכלל המלש"ב (8.4%), לא התגייסו לצה"ל.

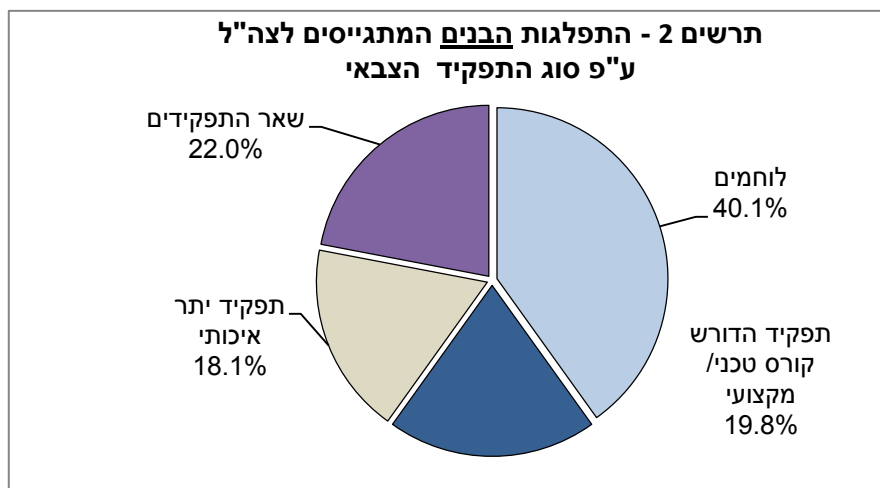
לוח 1: בוגרי סטארט – תשע"א – התגייסו ולא התגייסו לצה"ל

סה"כ		בנות		בנים		1. מלש"ב ושאינם מלש"ב
%	N	%	N	%	N	
100%	455	46%	209	54%	246	א. סה"כ בוגרי/ות יב'
65%	297	35%	104	65%	193	ב. מלש"ב מהבוגרים/ות
35%	158	66%	105	34%	53	ג. לא מלש"ב מהבוגרים/ות
סה"כ		בנות		בנים		2. התגייסו ומסיימים הליכי גיוס
%	N	%	N	%	N	
100%	272	33%	91	67%	181	א. סה"כ התגייסו ומסיימים/ות הליכי גיוס
97%	265	33%	88	67%	177	ב. התגייסו לצה"ל עד למועד קבלת הנתונים (אפריל 2013)
3%	7	43%	3	57%	4	ג. בהליכי גיוס
סה"כ		בנות		בנים		3. קיבלו פטור מגיוס לצה"ל
%	N	%	N	%	N	
100%	25	52%	13	48%	12	א. סה"כ קיבלו פטור מגיוס לצה"ל
48%	12	42%	5	58%	7	ב. פטור מסיבות בריאות
12%	3	0%	0	100%	3	ג. פטור מסיבות פליליות
32%	8	75%	6	25%	2	ד. פטור מסיבות דת/ תורתם אומנותם
8%	2	100%	2	0%	0	ה. פטור מסיבות אחרות

4.ב- התפקידים הצבאיים אליהם מוינו המתגייסים

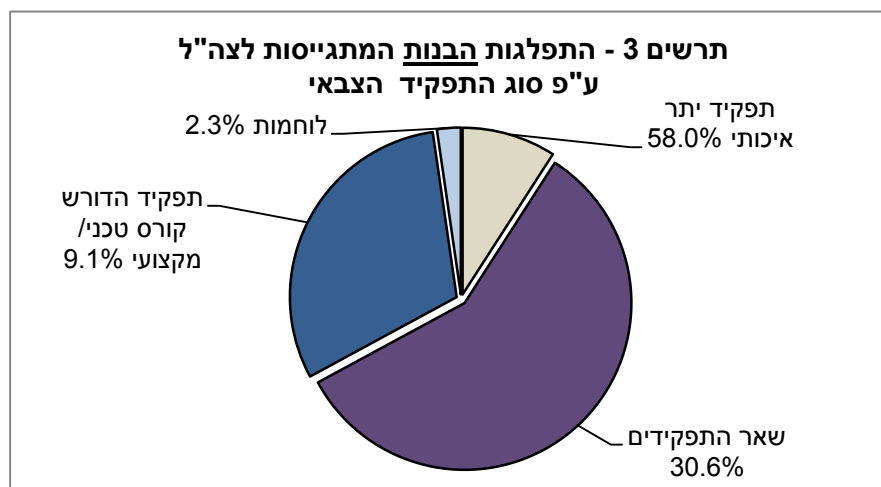
מיון הבנים שהתגייסו לצה"ל עפ"י סוג התפקיד הצבאי

הרוב הגדול של בוגרי סטארט תשע"א שהתגייסו לצה"ל (138 בוגרים מתוך 177 - 78.0%), משרתים בשירות המוגדר על פי צה"ל כשירות משמעותי⁸- בתפקיד לוחמים, בתפקידים הדורשים מקצוע טכנולוגי/ מקצועי ובתפקידים הדורשים קורס מקצועי (ית"א).
 להלן פירוט התפקידים:

מיון הבנות שהתגייסו לצה"ל עפ"י סוג התפקיד הצבאי

הרוב הגדול של בוגרות סטארט תשע"א שהתגייסו לצה"ל (61 בוגרות מתוך 88 - 69.3%), משרתות בשירות המוגדר על פי צה"ל כשירות משמעותי⁸- בתפקיד לוחמות, בתפקידים הדורשים מקצוע טכנולוגי/ מקצועי ובתפקידים הדורשים קורס מקצועי (ית"א).
 להלן פירוט התפקידים:

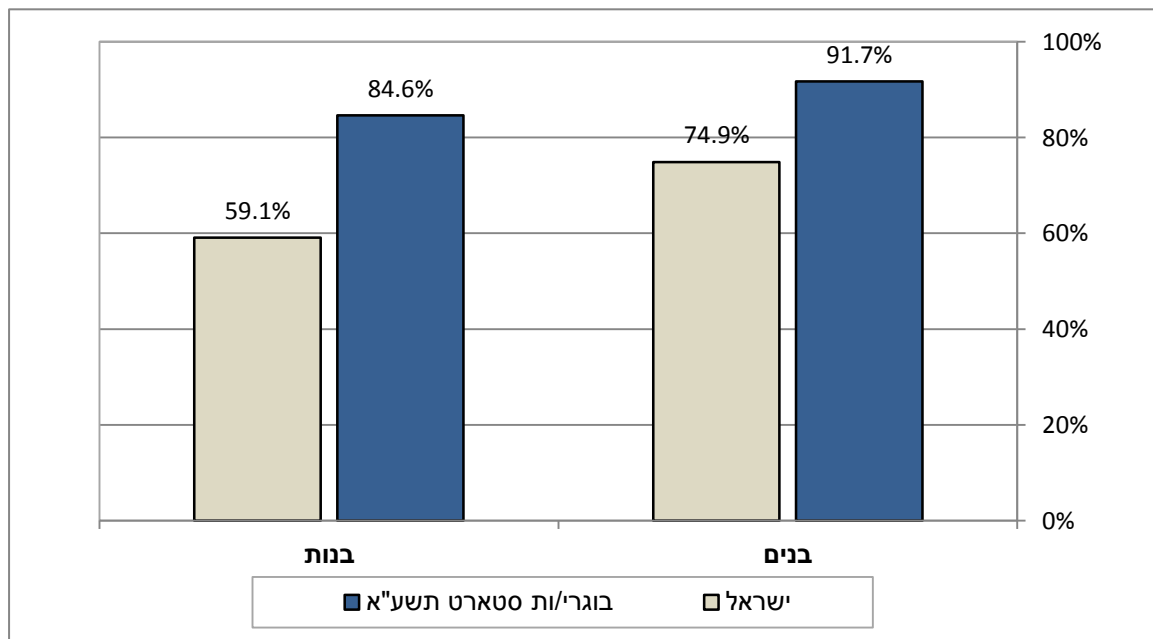

⁸ לוחמים ובעלי תפקידים טכניים, הדורשים קורס טכנולוגי/ מקצועי- הגדרה של צה"ל.

4. ג- שיעור הגיוס לצה"ל מקרב המלש"ב בתכנית בתשע"א, בהשוואה לישראל

- 93.8% מהבנים המלש"ב, התגייסו או הינם בתהליכי גיוס.
 91.7% מהבנים המלש"ב התגייסו לצה"ל בתשע"א.
- 87.5% מהבנות המלש"ב, התגייסו לצה"ל או הינן בתהליכי גיוס.
 84.6% מהבנות המלש"ב התגייסו לצה"ל בתשע"א.
- בישראל (2011) 74.6% מכלל הבנים המלש"ב, התגייסו לצה"ל,
 ו- 58.8% מכלל הבנות המלש"ב, התגייסו לצה"ל⁹.
- שיעור הגיוס לצה"ל בקרב הבנים בוגרי תכנית סטארט תשע"א, גבוה ב-17.1% משיעור גיוס הבנים בישראל (2011).
- שיעור הגיוס לצה"ל בקרב הבנות בוגרות תכנית תפנית סטארט, גבוהה ב- 25.8% משיעור גיוס הבנות בישראל (2011).

תרשים 4 – שיעור המתגייסים מתוך בוגרי/ות התכנית המלש"ב, בהשוואה לישראל

⁹ חטיבת התכנון והמחקר, אגף כוח אדם, צה"ל <http://www.idf.il/1133-he/Dover.aspx>

5. סיכום

איסוף נתוני הגיוס של בוגרי סטארט תשע"א הראה כי שיעורי הגיוס לצה"ל של בוגרי התכנית לא נופלים משיעורי הגיוס בישראל. יתרה מכך, שיעור הגיוס לצה"ל בקרב הבנים בוגרי התכנית גבוה בכ-20% משיעור גיוס הבנים בישראל (2011), ושיעור הגיוס לצה"ל בקרב הבנות בוגרות התכנית גבוה בכ-30% משיעור גיוס הבנות בישראל (2011). זאת, למרות שלא התבצעה במסגרת התכנית כל פעילות יזומה להכנה לגיוס לצה"ל.

ההשוואה של שיעורי הגיוס לצה"ל של בוגרי תכנית תפנית- סטארט לשיעורי הגיוס לצה"ל בישראל, מחמירה עם בוגרי התכנית בשל היותם נוער בסיכון לנשירה, טרם הצטרפותם לתכנית.

ניתן להסיק מהמצאים כי התכנית, בדרך פעולתה, תורמת לתחושת השייכות של התלמידים לחברה בה הם חיים, מתוקף כך שמאפשרת להם לממש את יכולותיהם ולהיות חלק מקבוצה תומכת ומכילה.

תחושת שייכות זו ייתכן כי מגבירה את הרצון של התלמידים להיות חלק נורמטיבי מהחברה הישראלית. וכך, בצאתם מהתכנית בסוף יב', הם בוחרים למלא את חובתם האזרחית ולהתגייס.

בימים אלו נבנה מערך מחקר שמטרתו להשוות בין נתוני הגיוס של בוגרי סטארט לנתוני גיוס של קבוצת ביקורת המתאימה במאפייניה לבוגרי התכנית. לאחר השוואה זו, נוכל ללמוד בביטחון רב יותר על תרומת התכנית למאפייני הגיוס של בוגריה.

כמו כן, מתוך הבנה כי שירות בצה"ל יש בכוחו לתרום לשילובו של כל בוגר ובוגרת בחיים פעילים ובעלי משמעות אזרחית, ולסייע לפיתוח החברה והיחיד, תתבצע בעתיד פעילות יזומה להכנה לגיוס לצה"ל במסגרת תכנית הלימודים של משתתפי התכנית.

6. ביבליוגרפיה

בר און, נ., בר דורון, מ., גורושיט, מ., בוגלבסקי, ל., לוין רוזליס, מ. שגיא ש. (2008), "בוגרי תכנית לבגרות ומניעת נשירה- סטארט", דו"ח מחקר. אוניברסיטת בן גוריון, המרכז לצמיחה בחינוך.

כהן, נ., (1998), "פרויקט הבגרות בשיטת המבצע הלימודי", משרד החינוך והתרבות

עמותת יכולות (2013), "תכנית תפנית לבגרות ולמניעת נשירה- סטארט, דו"ח תוצאות תשע"א"
http://tafnit.rashi.org.il/files/results/high_schools/start/doh_start_biniim_tshea - sopi_pnimi - 27_5_13.pdf

צה"ל, חטיבת התכנון והמחקר, אגף כוח אדם, 2013 <http://www.idf.il/1133-he/Dover.aspx>